

Fortuyn, de LPF en het Vrije woord

Verschenen in: *Ars Aequi* 51 (2002), p. 615-617.

E.J. Dommering [\[1\]](#)

In het interview van 9 februari 2002 in de Volkskrant dat een orkaan van verontwaardiging deed losbarsten, zei Fortuyn letterlijk: 'Ik sta achter wat Voltaire zegt: ik kan uw mening nog zo abject vinden, maar ik zal Uw recht verdedigen om die te uiten. Ik ben ook voor het afschaffen van dat rare Grondwetsartikel: gij zult niet discrimineren. Prachtig. Maar als dat betekent dat mensen geen discriminerende opmerkingen meer mogen maken, en die maak je in dit land nogal snel, dan zeg ik: dit is niet goed. Laat mensen die maar maken. Er is een grens, en die vind ik heel belangrijk: je mag nooit aanzetten tot fysiek geweld.' [\[2\]](#) Hoe kan het zijn dat na zijn dood er, zogenaamd namens hem, een strafklacht wordt ingediend tegen politici en media wegens overtreding van artikel 137d Sr dat verbiedt om aan te zetten tot haat, discriminatie of geweld jegens bevolkingsgroepen op grond van ras, godsdienst, levensovertuiging of sexuele geaardheid? Dat moet voornamelijk geschoven worden op het conto van de publicitaire lawaaimakers Spong en Hammerstein die als strafadvocaten grossieren in strafklachten in het belang van het volk. Het is een methode die de advocatuur helaas heeft overgenomen van het Openbaar Ministerie: gooi een zware aanklacht in de publiciteit en als er later niets meer van komt, kraait er geen haan meer naar. Ooit nog iets gehoord van die strafklacht tegen Nina Brink naar aanleiding van World Online? Antwoord: er wordt niet vervolgd. De publicitaire aandacht voor het optreden van de advocaten en de schade aan de slachtoffers heeft door het met veel vertoon openbaarmaken van de aanklacht wel plaatsgehad. Exit de daders: volgende zaak.

Al aan de hand van de geciteerde uitspraak van Fortuyn zelf kan worden vastgesteld dat de advocaten niet een duidelijke en ondubbelzinnige opdracht kunnen hebben gehad om deze aanklacht te doen. [\[3\]](#) Wat mij hier echter meer interesseert is het perspectief van de vrijheid van meningsuiting. Daarover gaan de volgende opmerkingen.

Eerst iets over artikel 137d Sr. Het artikel maakt onderdeel uit van een reeks uitingsdelicten die zijn ingevoerd na de ratificatie van het Internationaal Verdrag van New York inzake de uitbanning van rassendiscriminatie en zij moeten dan ook tegen die achtergrond begrepen worden. Het gaat er om dat een uitspraak 'de eigenwaarde van een groep aantast of in discrediet brengt'. [\[4\]](#) De term 'levensovertuiging' moet zo worden uitgelegd dat het gaat om een 'voor de betrokken persoon heilige en existentiële opvatting over de betekenis van zijn bestaan en de wijze waarop dat geleefd moet worden.' De uitspraak is strafrechtelijk laakbaar omdat zij de betrokkene niet zozeer bij het debat betreft, maar juist er buiten plaatst, alleen omdat hij tot een

bepaalde groep behoort. Politieke overtuigingen worden doorgaans niet onder de werking van het artikel begrepen, omdat het daarbij juist gaat over de uitwisseling van opvattingen over de wenselijke inrichting van de samenleving. [5] Als iemand zou zeggen dat de LPFers bedriegers zijn omdat ze zich niet aan hun verkiezingsbeloften houden (En hij zou daarmee niet op dun ijs staan: Pim's overtuiging: 'De kabinetskeuze voor die nieuwe JSF-straaljager zal uitlopen op een Betuwe-debacle in de lucht', [6] was de eerste die door zijn partij, eenmaal gezeten op het Haagse pluche, onderuit werd gehaald) dan zou hij een uitspraak doen over de geringe consistentie van die LPF opvattingen en hun daden en niet iets over een eigenschap die herleid kan worden tot een lidmaatschap van een groep.

De betekenis van uitingen moet tenslotte contextueel (in het geheel van de uitlating, in het debat waarin zij zijn gedaan) beoordeeld worden en dat is een situatie die hier wel bij uitstek aan de orde was. Het is echter duidelijk dat de heftige publieke reacties op de uitlatingen van Fortuyn ook overigens niet binnen de beoogde werking van dit artikel kunnen worden geplaatst. De vraag is immers of er, behalve de markante opvattingen van Pim zelf, zoets als een groep met Fortuynistische overtuigingen bestaat. [7] Fortuyn heeft als charismatisch leider binnen korte tijd een ongearticuleerde volksbeweging op gang gebracht. Behalve door de uitstraling van zijn persoon, werd zijn aantrekkingskracht onweerstaanbaar omdat hij niet tot het politieke establishment behoorde en de zittende politici de stommitieit begingen om hem tijdens de campagne als een underdog neer te zetten. Meestal duidt men een volksbeweging die niet zozeer steunt op een politieke partij, maar op een direct contact met de leider aan als populistische bewegingen die 'de verlossing' als einddoel hebben. Fortuyn's verlossingsdoel omschreef hij op een verkiezingsbijeenkomst eens als: 'Wij willen het land teruggeven aan de mensen. Wij leiden het paard naar de haver. Dat paard bent u.' [8] Wij kennen deze bewegingen van links tot rechts: Van Castro tot Perón, van Ghandi tot Mussolini. Wat het Fortuynisme voor beweging achter laat zal nog moeten blijken, maar het is duidelijk dat de politici en de pers die reageerden op zijn uitlatingen in het Volkskrant interview niet spraken over een politieke richting (en als zij dat al deden wisten zij niet wat dat voor richting was, laat staan dat zij daar haat tegen konden zaaien), maar over de opvattingen van een persoon die zij verwierpen en waarvan zij de brede steun die die opvattingen verwierven, vreesden.

Er is van deze casus strafrechtelijk dus geen eetbaar koekje te bakken. Maar is het vrije woord jegens Fortuyn niet onrechtmatig gebruikt? We praten dan dus over een onrechtmatige daadsvordering die (evenals trouwens de strafrechtelijke sancties) in het licht van artikel 10 EVRM moet worden beoordeeld. Het antwoord is weer negatief. Ook hier geldt de norm van de vrijheid van het heftige (en helaas soms: grove) debat in de verkiezingsstrijd. [9] Daarmee zijn de deelnemers aan het debat niet vogelvrij, maar in het licht van de uitlatingen die zijn gedaan is er geen grond voor een dergelijke actie, omdat het gaat over waarde-oordelen, d.w.z. subjectieve kwalificaties van de aard van de opvattingen van Fortuyn. Fortuyn wist er ook raad mee. Hij was in zoverre moderner dan zijn tegenstanders dat hij vergelijkingen met de fanatieke Islam introduceerde door mevrouw Borst een groter gevaar voor de volksgezondheid te noemen dan Osama bin Laden. [10] Zeker in het openbare debat over en tussen politici trekt het EHRM een ruime grens in de vrijheid waarde-oordelen (die feitelijk niet behoeven te worden bewezen) te gebruiken. [11] Zo achtte het Hof de beschuldiging tijdens een verkiezingscampagne aan het adres van de Oostenrijkse FPÖ dat deze partij een rassistische hetze bedreef toelaatbaar. [12] Maar de vergelijkingen met het Nationaal Socialisme? Kennisneming van de gewraakte uitspraken leert dat slechts in een geval die vergelijking expliciet werd gemaakt, en dat het verder ging over vergelijkingen met extreem rechts en populistische bewegingen. [13] De vergelijking met Mussolini werd het eerst gemaakt door Jan Blokker in een column, maar is om geheimzinnige redenen niet in de aanklacht betrokken, ondanks zijn openbare sollicitatie daartoe. [14] Een vergelijking met het Nationaal Socialisme (al is het maar op afstand) roept in Nederland,

zo blijkt ook nu weer, een latent afweersysteem in werking waarbij de emoties vrij snel hoog oplopen. [15]

Is het dan allemaal een storm in een glas water? Ik denk van niet. De actie heeft namelijk schade toegebracht aan het openbare debat, omdat het de deelnemers daarvan bedreigt als zij bepaalde dingen zeggen. Dat noemen wij met een omschrijving die komt uit het Amerikaanse recht het (potentiële) *chilling effect*. Daarmee bedoelen wij dat de deelnemers aan het debat zelfcensuur gaan bedrijven, omdat zij geen zin hebben in alle sores rond openbare beschuldigingen en strafklachten. *Zij gaan op hun woorden letten*. Het chilling effect is een van de grootste gevaren voor een vrij debat. Daarom dat het Amerikaanse Supreme Court bijvoorbeeld vage normen stevast veroordeelt, omdat de burger niet weet waar hij aan toe is en daarom in zijn uitingen belemmert. [16] Het EHRM beoordeelt de hoogte van de sancties vanuit dat perspectief. [17] Het indienen van strafklachten kan hetzelfde effect hebben, omdat zij een potentiële dreiging leggen over iedere uiting. Wie het openbare debat na de strafklacht nauwkeurig heeft gevolgd heeft dat effect bij de media en de politici kunnen waarnemen. Het smaakt bovendien naar meer. Als NOVA een uitzending maakt over fanatieke Immans roepen die ook onmiddellijk dat het gaat om een laakbare demonisering. Zo roept de ene klacht de andere op en ontstaat een klimaat van onderlinge bedreiging.

Wat is hierbij de rol van de LPF? De LPF heeft zich nooit geheel achter de aanklacht gesteld, maar er zich ook niet van gedistancieerd. Zodra zij het Haagse pluche aan het zitvlak voelde, gaf zij officieel af op de berichtgeving over de partij in de media die niet *objectief* zou zijn geweest. Spoedig daarna kwamen er (overigens tegenstrijdige) uitlatingen van die zijde dat de Raad van Bestuur van de NOS moest worden vervangen om de objectiviteit te bevorderen. En bij het afronden van dit stuk werd duidelijk dat het staatssecretariaat voor Cultuur waar de publieke omroep onder ressorteert, naar de LPF gaat. Wie weet wordt dat wel omgedoopt tot het Staatssecretariaat van de Objectieve Berichtgeving. U begrijpt: ik zie af van historische vergelijkingen.